

Modellen voor evangeliserende kerken

Inleiding

Goed voorbeeld doet goed volgen?

Kerken die zich willen bezinnen op missionair beleid, hebben daarbij vaak behoefte aan goede voorbeelden. Waar 'werkt' het?, is de vraag. Een voorbeeld van een bloeiende missionaire kerk kan inspirerend zijn. Het kan ons prikkelen om dezelfde principes te hanteren en het kan ons bemoedigen om vol te houden. Want we weten dat werkelijk bloeiende kerken, waar regelmatig mensen 'van buiten' tot geloof komen, jarenlang hard hebben nagedacht, gebeden en gewerkt om tot de huidige bloei te komen. Niet zozeer omdat groei en bloei stuurbaar is. De Heilige Geest geeft het. Maar zij hebben geprobeerd zo goed mogelijk aan te sluiten bij wat de Geest al deed; zij hebben daarmee gewerkt en het leven van de gemeente rondom dat werk gevormd.

Toch kunnen voorbeelden van bloeiende gemeenten ook ontmoedigend zijn. Het zijn vooral megakerken die de aandacht trekken: enorm grote en snelgroeiende kerken als Willow Creek in Amerika, Holy Trinity Brompton in Londen, de Bethel-baptistenkerk in Drachten, de Christelijke Gereformeerde kerk in Zwolle. Kerken die in elk geval dit gemeen hebben dat zij zich bevoorrecht mogen weten met uitzonderlijk begaafde leiders en predikers. Kerken ook die vaak opnieuw konden beginnen of door omstandigheden een 'doorstart' mochten maken en niet werden 'gehinderd' door jarenlange gewoontevorming. En dan sta je daar als 'gewone' kerkenraad of evangelisatiecommissie, ergens in Nederland. Hoe gaan wij dat ooit voor elkaar krijgen bij ons in huis? En willen we dat wel?

Maar we kunnen er niet aan ontkomen dat we informatie krijgen uit zulke kerken. Ze timmeren flink aan de weg en veel gemeenten kunnen daar nauwelijks afzijdig van blijven. Gemeenteleden bezoeken in de vakantie de diensten van de baptisten in Drachten (ook al is er ook een CGK in Drachten!), er worden conferenties belegd van Willow Creek Nederland. Enorme hoeveelheden mailing gaan rond. Op de classis zingt het rond: 'Wisten jullie dat Zwolle momenteel honderden mensen op de Alpha-cursus heeft?'

Uiteindelijk zal voor velen gelden dat dergelijke informatie prikkelend werkt. Want wie wil dat nu niet meemaken: tientallen mensen per jaar dopen die buiten de kerk opgroeiden? Wie wil zich niet zo dicht bij het mooiste werk van God op aarde bevinden?

Een paar problemen

Het is geweldig om te zien hoe sommige kerken binnen korte tijd uitgroeien tot enorme omvang. Tegelijk: het overgrote deel van alle christelijke kerken kent een veel bescheidener omvang. In Amerika zijn de kerken van minder dan 100 leden zeer veel talrijker dan kerken boven de 1000 leden. Van alle Christelijke Gereformeerden gaat ca. 80% naar een kerk van minder dan 500 leden. Ook deze kleine kerken leiden vaak een vitaal leven en kunnen veel betekenis hebben voor de samenleving. De vraag rijst dan: staren teveel kerken zich misschien blind op deze geweldige en inspirerende megakerken, terwijl er tal van andere voorbeelden zijn van hoe het ook zou kunnen? Minder spectaculair wellicht, maar niettemin wel effectief. Zijn er voorbeelden van bestaande kerken die zich langzamerhand hebben gevormd tot meer missionaire gemeenten? Het kan verlamdend werken wanneer kerkenraden en evangelisatiecommissies denken dat je moet lijken op een geweldige kerk in het buitenland om missionair te kunnen zijn.

Er is nog een risico wanneer we alleen maar naar megakerken kijken. Vaak zijn dit kerken die zijn ontstaan in een bijzondere context. Het is sterk de vraag of zij het in andere omstandigheden ook zo 'goed zouden hebben gedaan'. Kerken die de principes van

bijvoorbeeld Willow Creek invoeren, zouden zich eerst moeten afvragen of hun situatie wel lijkt op die van Willow Creek. Ook de Willow Creek organisatie zelf zal altijd benadrukken dat de principes van deze kerk nooit 'zomaar' ingevoerd moeten worden, maar aangepast aan de context waarin de betreffende gemeente zich bevindt. Ondertussen wordt daarmee nog wel steeds een bepaald model gepresenteerd als het model. We moeten het alleen 'vertalen' naar onze eigen context. Maar in dit artikel zou ik wat verder willen gaan. Er zijn namelijk méér modellen van missionair kerk-zijn. Modellen waarvan in de praktijk is gebleken dat ze haalbaar zijn en kunnen werken. Maar vooral wil ik hier gemeenten aansporen om eerst goed te analyseren wat hun eigen stijl en identiteit is, voordat een concept wordt ingevoerd en toegepast dat mogelijk helemaal niet past in die situatie. Dat zou namelijk jammer zijn van alle energie en investering die het altijd kost.

Opzet

Hieronder wil ik graag eerst een paar uitgangspunten bespreken voor missionair gemeente-zijn. Daarbij gaat het over de 'rand', over 'openheid' en 'homogeniteit' als belangrijke factoren bij evangelisatie.

Daarna noem ik een paar typen van kerken, die allemaal ook echt bestaan. Het zijn dus geen theoretische modellen, maar voorbeelden uit de praktijk. Ik wil graag laten zien welk type kerk aansluit bij bepaalde omstandigheden.

Tenslotte wil ik iets vertellen over de weg die een gemeente kan afleggen naar meer missionair kerk-zijn.

Dit artikel kan kerken daarom helpen op de volgende manieren:

- het stellen van een diagnose: welke dynamieken van evangelisatie werken in onze gemeente? Hoe komt het dat wij problemen ervaren? Hoe kunnen wij bepaalde sterke kanten uitbouwen? Waar liggen onze kansen?
- het stellen van een doel: wat voor kerk zouden wij willen en moeten zijn in onze situatie? Het kan helpen om dan een serie scenario's voor ogen te hebben en daar de gevolgen van te doorgronden.

De 'rand'

Eén van de allerbelangrijkste principes bij missionair gemeente-zijn, is de 'rand'. De 'rand' van kerken is van vitaal belang voor evangelisatie. Het is hun belangrijkste en vaak hun enige 'visvijver'. Zonder een 'rand' is evangelisatie vrijwel onmogelijk. De meesten van degenen die relatief open staan voor het christelijk geloof zullen zich menselijkerwijs gesproken in deze 'rand' bevinden.

Definitie

Een definitie van de 'rand' kan zijn: iedereen met wie de kerk betekenisvolle contacten onderhoudt c.q. iedereen die zich (enigszins) positief voelt over het contact met de kerk. Voor alle duidelijkheid: het is niet hetzelfde als wat wij bedoelen met 'randkerkelijk'. De 'rand' waarover we het hier hebben is groter: ook niet-leden horen erbij.

Er zijn twee soorten 'randen':

- de *institutionele* 'rand': mensen die op de een of andere manier in contact staan met de kerk als *instituut*, d.w.z. met haar organisatie en diensten. Hier gaat het om mensen die alleen met feestdagen in de kerk komen, mensen met wie contacten zijn gelegd via

doorgesprekken, uitvaarten, huwelijken, mensen die het kerkblad of de nieuwsbrief lezen, mensen van wie de kinderen naar een kinderclub komen enz.

- de *persoonlijke* 'rand': dit zijn de persoonlijke vrienden, collega's en burens van gemeenteleden. Het gaat hier niet zozeer om mensen met wie je wel eens een praatje maakt, zonder dat ze van je weten dat je christen bent, maar om mensen met wie gemeenteleden over het geloof praten en die (voorzichtig) positief daarop reageren. Mensen dus, die enigszins open staan voor geloof en (misschien wat minder) voor 'iets van de kerk'.

Uiteraard zullen beide categorieën elkaar overlappen in veel situaties. Het komt maar weinig voor dat een kerk met een sterke institutionele rand helemaal geen persoonlijke rand kent. Andersom komt het meer voor dat kerken met een sterke persoonlijke rand niet of nauwelijks een institutionele rand hebben. Hier zou je kunnen denken aan kerken die vooral een regionale functie hebben. De gemeenteleden hebben 'thuis' wel ongelovige vrienden en collega's, maar de kerk heeft nauwelijks een herkenbare 'officiële' functie in haar directe omgeving.

Rand en context

Het soort 'rand' dat overweegt in een bepaalde gemeente, zal sterk afhangen van de context waarin de kerk zich bevindt. Een gemeente in het hart van een grote stad, met weinig gemeenteleden die uit de stad zelf komen, zal het vooral moeten hebben van de persoonlijke rand. Wanneer het een 'overleversgemeente' betreft van mensen die zich naar binnen hebben gekeerd, maar nog wel in de stad wonen, zal er nauwelijks een persoonlijke rand zijn en ook de institutionele rand zal vrijwel afwezig zijn. Een dorpsgemeente, in een hechte samenleving, waarmee de kerk is vergroeid, zal een grote institutionele rand hebben en mogelijk ook een behoorlijke persoonlijke rand.

Het is belangrijk dat kerken hun eigen dynamiek onderkennen, om geen onrealistische plannen en verwachtingen te koesteren voor de toekomst. 'Kerk zijn voor de buurt' is mooi, maar hangt wel sterk af van de aanwezigheid van een institutionele rand. 'Neem je vrienden mee naar de kerk' is een geweldige oproep, maar hangt wel af van de aanwezigheid van een persoonlijke rand.

Wanneer een kerk geen 'rand' van betekenis heeft, zal haar eerste taak of missie moeten zijn: het creëren van een rand. D.w.z. contacten leggen en openingen maken in het eigen leven.

Homogeniteit en openheid

Donald McGavran, iemand die veel geschreven heeft over kerkgroei, onderscheidt een aantal elementen die van belang kunnen zijn bij kerkgroei. Het eerste is het principe van de *homogene groep*. Hij merkte dat kerken die kunnen putten uit een grote gelijksoortige groep meestal sneller groeien dan kerken die werken temidden van een verscheidenheid aan mensen. Hij beveelt daarom aan dat kerken die realiteit aanvaarden en erover nadenken hoe ze een zo groot mogelijke groep van mensen kunnen bereiken die iets met elkaar gemeen hebben. Bijvoorbeeld jonge blanke gezinnen, asielzoekers, oudere alleenstaanden enzovoort. Het beste is om te kijken in hoeverre er al contacten vanuit de kerk zijn met de mensen die je wilt bereiken. Dat werkt natuurlijk prettiger dan wanneer je mensen wilt bereiken die je niet uit ervaring kent en die zich waarschijnlijk niet snel thuis zullen voelen in een gemeente met mensen die niet op hen lijken.

Met zo'n principe kun je natuurlijk lelijk aan de haal gaan. Er zijn voorbeelden van kerken die heel bewust bepaalde groepen mensen uitsluiten als lid. Tot voor kort waren in Zuid-Afrika

ook veel kerken opgedeeld volgens blank en zwart. In Amerika zijn er kerken die alleen bedoeld zijn voor rijke zakenlieden of voor huisdierbezitters. Dat is natuurlijk allemaal nogal extreem. Intussen 'werkt' het gewoon meestal wel zo dat een gemeente mensen aantrekt die lijken op de mensen die al lid zijn. Dat gebeurt niet opzettelijk, maar het gebeurt wel. Het kan gebeuren via de institutionele rand: het soort activiteiten dat een kerk belegt, werkt selectief ten opzicht van de soort mensen die je trekt. Wanneer je wel een zondagsschool hebt, maar geen gesprekskring voor alleengaande ouderen of studenten, zend je daarmee een stilzwijgende boodschap uit dat je meer bent 'ingesteld' op gezinnen met kinderen. Ook via de persoonlijke rand gebeurt dit: de meeste mensen (ook gemeenteleden) hebben vrienden en collega's die min of meer op hen lijken. Zij bevinden zich vaak in dezelfde levensfase en in dezelfde sociale 'laag'. Dus je kunt heel open zijn naar iedereen die belangstelling heeft, maar tegelijk in de praktijk toch vooral mensen aantrekken die op je lijken.

Dat gaat in het algemeen ook zo bij kerken die van zo'n principe niets willen weten. Het geldt zeker ook in de meeste CGK's. In een serietje artikelen in het Kerkblad van het Noorden heb ik dat vorig jaar uitgewerkt ('Ons kent ons'). Kort gezegd, concludeer ik daar dat CGK'ers, waar je ook komt in Nederland, door de bank genomen een bepaald segment van onze samenleving vertegenwoordigen: blank, gehuwd met kinderen, MBO-niveau, van middelbare welstand enzovoort. Dat geldt in hartje Rotterdam en op het platteland van Groningen: steeds zien we min of meer hetzelfde soort mensen. Er zijn wel uitzonderingen, maar die bevestigen de regel. In de genoemde artikelenreeks probeer ik een aantal oorzaken aan te wijzen voor dit verschijnsel. Daarop hoef ik nu niet in te gaan. Ik volsta met te onderstrepen dat het principe van de homogene groep heel griezelig kan worden wanneer we *bewust* uitsluitend gaan werken richting groepen die ons niet zo liggen, maar dat het principe in de praktijk *onbewust* wel vaak zo werkt. Kort gezegd: wij zetten de deur voor iedereen open, maar niet voor iedereen even wijd.

De andere groeifactor is de mate van *openheid* voor het Evangelie in een bepaalde populatie. Het is een gegeven dat de verkondiging onder bepaalde groepen meer 'succes' heeft dan onder andere. Ook hier kun je rare dingen mee uithalen, maar dat het in de praktijk zo is, zal niemand ontkennen. Het gaat er ook niet zozeer om dat je hier je strategie op afstemt, maar het is wel goed te onderkennen dat bepaalde groepen ontvankelijker zijn voor het Evangelie dan andere. Dat is ook altijd zo geweest. Het is bijvoorbeeld iets van alle tijden dat vrouwen in het algemeen eerder en vaker tot geloof komen dan mannen. Ook al in de vroege kerk. Hetzelfde geldt voor mensen in een veranderingssituatie bijvoorbeeld. Mensen met veel wisselende sociale contacten staan ook vaak meer open voor verandering dan mensen die zich in een stabiele situatie bevinden, waar alles routineus verloopt. De Geest gebruikt blijkbaar juist dit soort 'opschuddingen' in ons leven om ons aan het denken te zetten of ons in beweging te krijgen.

Gek genoeg zijn dit niet altijd de mensen op wie de kerken zich richten. Sommige ontvankelijke groepen kunnen vanuit het standpunt van veel kerken worden beschouwd als hoogst *gesloten* voor het Evangelie. Jonge, alleenstaande professionals in grote steden blijken vaak erg open te zijn voor het Evangelie. Hetzelfde geldt voor migranten. Kerken die zich bewust of onbewust onder hen begeven en deze groepen 'aanboren' blijken verbazend snel te kunnen groeien. De Redeemer kerk in New York is een mooi voorbeeld als het gaat om de eerste groep, terwijl de ICF in Rotterdam laat zien dat dit voor de tweede groep ook opgaat in Nederland. Tegelijk moeten we echter vaststellen dat dit uitzonderingen zijn. Nederlandse kerken beschouwen yuppen en migranten vaak als 'moeilijke' groepen. We moeten daarom benadrukken dat die moeilijkheid weleens vooral aan de kant van de kerken zou kunnen liggen. Wanneer kerken zich als vanouds vooral richten op autochtone gezinnen - niet-migrant dus, met relatief stabiele sociale bindingen, benaderen zij daarmee een groep die

relatief vaak veel geslotener is voor het Evangelie dan sommige andere groepen. Wanneer zulke kerken groeien vanuit de wereld, zijn er vaak bijzondere factoren in het spel. Zo heeft de CGK van Zwolle ongetwijfeld mede kunnen profiteren van het feit dat de stad Zwolle in de afgelopen 30 jaar met ca. 75% is gegroeid. Die groei heeft mede veroorzaakt dat niet alleen de CGK, maar ook andere kerken in Zwolle fors groeiden in de afgelopen jaren. Met andere woorden, er was een voortdurende instroom van mensen in een veranderingssituatie, die wellicht open stonden voor het meedoen aan een Alpha-cursus of iets dergelijks. Dat neemt natuurlijk niet weg dat er in Zwolle mooie dingen gebeuren en dat deze gemeente creatief omgaat met haar omstandigheden. Maar andere gemeenten zullen wel moeten bekijken in hoeverre hun situatie lijkt op die van de CGK in Zwolle.

De Engelse theoloog John Clarke, aan wie ik hier veel ontleen, gebruikt in dit verband het beeld van een vuur. Sommige bossen hebben een hoge ontbrandingstemperatuur nodig, maar branden hevig als ze eenmaal vlam hebben gevat. Dat is hoe hij het woord 'ontvankelijk' wil gebruiken. Dan blijkt ook dat de hoeveelheid sociale contacten van een groep een belangrijk element is in de mate van openheid. Ouderen kunnen misschien als individu erg open staan voor het Evangelie, maar zij hebben waarschijnlijk geen massa vrienden. Veel studenten zijn misschien in eerste instantie nogal gekant tegen het geloof, maar christelijke studenten hebben vaak veel meer contacten onder hen dan ouderen onder hun niet-christelijke omgeving. Hun netwerk is groter. Wanneer zij eenmaal tot geloof zijn gekomen, kan de impact daarvan in hun omgeving dan ook veel groter zijn.

Kerkmodellen

Met behulp van wat hiervoor gezegd is over 'randen', 'homogeniteit' en 'openheid', is het mogelijk om een aantal missionaire kerkmodellen te onderscheiden. Zoals gezegd, dit zijn geen theoretische of 'ideale' modellen, maar voorbeelden die berusten op werkelijk bestaande kerken. Deze modellen hebben als criterium: de manier waarop kerken voor het eerst contact leggen met niet-christenen. Doen zij dat via de institutionele of via de persoonlijke 'rand'? Het gaat dus niet zozeer om wat *daarna* komt. Als contacten eenmaal gelegd zijn en mensen ontwikkelen belangstelling voor het geloof, dan is de vervolgstategie niet heel erg verschillend voor beide basismodellen van missionair kerk-zijn.

- het '*osmose*-model': dit model bereikt vooral zijn eigen directe omgeving, via de institutionele rand; een ondersoort hiervan is het 'open-deurmodel'
- het '*netwerk*-model': dit model bereikt vooral mensen in een bredere omgeving, via de persoonlijke rand; een ondersoort hiervan is het 'opstap-model'

Voor de duidelijkheid: dit zijn 'zuivere' modellen. In de praktijk zal, afhankelijk van de situatie, het een en ander wat meer door elkaar heen lopen.

De osmose-kerk en de open-deurkerk

De osmose-kerk

Hier bestaat weerstand tegen een 'je-bent-binnen-of-buiten'-denken. Over het komen tot geloof en bekering wordt meer gedacht in termen van een proces dan een plotseling gebeuren. De kerk wordt hier gezien als een kerk voor het gebied, meer nog dan een kerk voor de eigen gemeente. Veel oude dorpskerken kunnen hiertoe gerekend worden. Belangrijk voor deze gemeenten is: de grenzen open houden! Er zijn open houdingen nodig. Vaak zijn katholieke

en SoW-kerken hierin beter dan de kleinere en meer orthodoxe kerken. Osmose-kerken leggen vaak verhoudingsgewijs meer nadruk op Koninkrijksprediking, presentie in de samenleving en dergelijke. Maar nadelig kan zijn dat deze kerk om missionair effectief te zijn sterk afhankelijk is van (a) een gemeenschapsbesef in de plaatselijke samenleving, bij voorkeur met de kerk als sterke bindende factor in die gemeenschap; (b) tenminste enig nominaal geloof onder de mensen die zij tracht te bedienen. Beide kenmerken nemen af in het moderne Nederland, wat dergelijke kerken minder effectief dreigt te maken.

Een nadeel kan ook zijn dat osmose-kerken, ondanks hun principiële openheid, in de praktijk toch mensen buitensluiten. Dat geldt vooral ten aanzien van alleenstaanden, omdat osmose-kerken meestal nogal gezinsgericht zijn.

Voorts moet ik opmerken dat osmose-kerken, zeker als ze wat heterogener zijn samengesteld, ook best groepen gemeenteleden kan tellen die wel degelijk veel betekenisvolle contacten hebben met niet-kerkelijken. Er kan bijvoorbeeld een groep jongeren zijn in de gemeente die een goed ontwikkeld netwerk heeft met niet-kerkelijke jongeren. Zo zou het kunnen gebeuren dat in een kerk die als geheel vooral functioneert volgens de institutionele rand, er toch mogelijkheden kunnen ontstaan om te werken met een persoonlijke rand. We moeten echter wel bedenken dat dit een bron kan zijn van spanningen, omdat het werken vanuit de persoonlijke rand vaak meer implicaties heeft voor het soort activiteiten dat een kerk belegt en de aard van de kerkdiensten (zie hieronder, bij de netwerk-kerk en de opstap-kerk).

Deze kerk komt relatief (nog?) veel voor, ondanks de snel veranderende samenleving. Je zou ze op basis van praktijkervaring volgens John Clarke nog kunnen verdelen in twee soorten: de actieve en de passieve osmose-kerk. Zeker in hechte dorpsgemeenschappen met nog veel 'nominaal geloof' vind je de passieve osmose-kerk. Men is ervan overtuigd dat het allemaal niet stuurbaar is en ook niet gestuurd hoeft te worden. De Geest brengt de mensen wel binnen en soms vallen ze ook weer af. Zo is het altijd gegaan en zo zal het wel blijven.

De actieve osmose-kerk legt min of meer dezelfde accenten, maar voelt de noodzaak om zich wat actiever op te stellen. Dit kan komen omdat men merkt een minder goed ontwikkelde rand te hebben of omdat men in een meer gefragmenteerde omgeving kerk is. Een dergelijke kerk kan al gauw op een open-deurkerk (zie hieronder) gaan lijken, wanneer de nadruk op een bepaalde activiteit erg sterk wordt.

In beide typen osmose-kerken ligt de nadruk wat personeel betreft op de pastorale aanwezigheid in de gemeenschap. Een predikant die veel onder de mensen is en flinke pastorale vaardigheden heeft, dat zoekt men.

De open-deurkerk

Dit is een variant van de osmose-kerk. Ook deze kerk maakt vooral gebruik van de institutionele rand. Terwijl in de osmose-kerk mensen hun weg naar binnen via tal van routes vinden, zijn er hier één of twee belangrijke wegen naar binnen. Daar wordt veel energie in gestoken en het accent gelegd. Een klassiek voorbeeld is de zondagsschool. Vaak worden open deuren bijvoorbeeld gevonden of gecreëerd via de doopcatchese of in de pastorale begeleiding bij rouwdiensten. Het komt voor dat een predikant van zo'n gemeente via de plaatselijke pers zijn diensten aanbiedt bij het verzorgen van uitvaarten of huwelijken en daarbij pastorale begeleiding 'levert'. Zo kan een band groeien met de kerk. Een mooi voorbeeld van zo'n kerk is bijvoorbeeld de SoW-kerk in Nigtevegt, waar de kerk via een aantal duidelijke activiteiten die het midden houden tussen 'opstap-activiteiten' (zie hieronder) en 'open-deur-activiteiten' zijn plek in de dorpsamenleving heeft veroverd en mensen in een positieve relatie brengt met de kerk.

In mijn stuk 'De open gemeente' heb ik andere voorbeelden aangedragen van kerkelijke activiteiten die een 'open deur' kunnen vormen richting de mensen om de gemeente heen.

Sleutelvraag daarbij is steeds: in hoeverre *hebben* wij als kerk via onze diensten al contact met mensen buiten de kerk? De meeste kerken staan er namelijk nauwelijks bij stil dat zij meer mensen bereiken dan zij vaak denken. Vooral uitvaartdiensten, doopdiensten, trouwdiensten en dergelijke zijn het soort activiteiten waar je buitenkerkelijken mag verwachten. Wanneer een kerk besluit daar iets mee te gaan doen, bijvoorbeeld door bezoekers van zo'n dienst een cursus aan te bieden, dan ontstaat een 'open-deur'.

De personele nadruk in dit type kerk lijkt sterk op die van de osmose-kerk. Echter, van een leidinggevende in zo'n gemeente wordt ook verwacht dat hij of zij voldoende organisatorisch talent heeft om open-deuractiviteiten vorm te geven en te benutten.

Een paar voorbeelden van osmose- en open-deurkerken

Hieronder noem ik een aantal voorbeelden van kerktypen die passen in dit model. Ik noem er steeds een aantal factoren bij, die belangrijk zijn om in overweging te nemen, wanneer een kerk vermoedt dat dit een model kan zijn dat bij hen past.

1. *Een kerk voor de buurt*: dit model is tamelijk flexibel, in die zin dat het zowel bij een institutionele als bij een persoonlijke rand kan functioneren. In het laatste geval moeten de vrienden en collega's van de gemeenteleden die enigszins ontvankelijk zijn voor geloof en kerk, wel in de buurt van het kerkgebouw wonen. Wel is het belangrijk dat er inderdaad sprake is van een 'buurt'. Wanneer de bewoners van de omgeving van de kerk hun huis alleen beschouwen als een slaapplek en hun werkelijke leven zich elders afspeelt (bijvoorbeeld in een studentenwijk) zal dit model waarschijnlijk minder effectief zijn.

Strategie: bepaal welke mensen wonen binnen een straal van ca. 1-2 km rondom het kerkgebouw en beschouw hen als de voornaamste 'doelgroep' voor de kerk van morgen.

- Nodig is: geduld, volharding, hard werken, herhaald langs de deuren gaan, werkelijke gevoeligheid voor de nood van mensen, liefde, creativiteit en veel luisteren
- Strategie:
 - het kerkgebouw maken tot het centrum van het gemeenschapsleven
 - minstens 8-10 jaarlijkse bijeenkomsten of activiteiten beleggen in het kerkgebouw, die zijn gericht op de mensen die in de buurt wonen. Wanneer dit ook de persoonlijke rand is van de gemeente, kunnen deze activiteiten fungeren als 'opstap-activiteiten' en verandert de gemeente steeds meer in een 'opstap-kerk' (zie hieronder)
 - bij iedereen in de buurt minstens viermaal per jaar aanbellen ("Ik kom hier gewoon om kennis te maken" of "Ik kom langs om u uit te nodigen voor onze bijzondere bijeenkomst de volgende maand" enz.)
 - een uitstekende voorziening voor volwassenencatechese (cursussen e.d.)
 - een werkelijke toewijding aan het doel om een buurtkerk te worden
 - eventueel: een eredienst op zondag(morgen), waarin ook niet-kerkelijken vrij gemakkelijk kunnen aanschuiven. Dit is vooral belangrijk wanneer de gemeente een goede persoonlijke rand heeft
 - deur-aan-deur en zoveel mogelijk persoonlijk overhandigen van uitnodigingen om bij speciale bijeenkomsten, cursussen, programma's e.d. te komen. Ook hier geldt: dit is vooral belangrijk wanneer er de noodzaak bestaat van 'opstap-activiteiten'
 - een langdurige aanwezigheid van een contactueel begaafde en visionaire predikant, want veel van de continuïteit zal bij hem vandaan moeten komen. Het osmose- of open-deurmodel heeft nu eenmaal een wat ambtelijk accent

2. *Een gezinskerk*: hier richt de kerk zich vooral op de 'open deur' van kinder- en gezinswerk. Belangrijk is hier dat de kerk zelf al heel wat gezinnen met kinderen telt, goed

kinderwerk, een doordeweekse kinderopvang, die wordt aangevuld met cursussen voor ouders, picknicks, uitjes, kampen, bijbelstudiegroepen voor volwassenen en allerlei andere gezinsgerichte programma's.

3. *Een diaconale of verzorgingskerk*: een goede 'open-deur'-aanpak kan zijn dat de kerk zich in het bijzonder richt op gewonde en gebroken mensen. Bepaal wie dat zijn in de omgeving van de kerk; denk na over de bijzondere noden van deze plaats (werkloosheid, eenzaamheid, echtscheiding, psychische klachten enz.) en bedenk hoe je als kerk die mensen kunt helpen. Ontwikkel goede programma's, zorg voor professionaliteit. Begin bijvoorbeeld rouwverwerkingsgroepen, een programma voor alcoholverslaafden, een opvoedingstraining voor alleenstaande moeders. Ik noem maar wat. Onmisbaar is hier een heel bekwame vrijwilligersgroep en (dus) een uitstekende toerusting. Vanzelfsprekend ook ruimhartige financiële en andere steun van de gemeente. Het voordeel van deze aanpak is dat hij ook heel goed bruikbaar is als vorm van presentie in de samenleving. Met andere woorden, zelfs een gemeente zonder een rand van betekenis (persoonlijk of institutioneel) zou hier mogelijkheden kunnen hebben, vooral wanneer hij actief is in een grote stad.
4. *Mengvorm*: wanneer bijvoorbeeld een groep jongeren in de osmose-kerk goede contacten heeft met niet-christelijke vrienden, zou er een bijzondere en langdurige activiteit belegd kunnen worden om hen in staat te stellen hun vrienden daarvoor uit te nodigen. Dat kan variëren van een complete jongerendienst (met alle vragen die je daarbij kunt stellen) tot kleinschaliger activiteiten, zoals een soos. Binnen de gemeente kan er dan een netwerk-dynamiek op gang komen (zie hieronder). Aandachtspunt zal hier moeten zijn dat spanningen tussen de geheel verschillende dynamieken in de gemeente onderkend en opgelost moeten worden, vermeden zal moeten worden dat de jongeren zich geheel isoleren, zeker wanneer er leeftijdsgenoten tot geloof komen en geen aansluiting weten te vinden bij de osmose-kerk. Het zou zelfs kunnen dat, wanneer er meer jongeren tot geloof komen (die vaak grote netwerken niet-christelijke vrienden hebben) de osmose-kerk zich langzamerhand ontwikkelt tot een netwerk-kerk of opstap-kerk (zie hieronder).

De netwerk-kerk en de opstap-kerk

De netwerk-kerk

Vooral veel nieuwe kerken vertrouwen op netwerken voor ledengroei, omdat zij meestal geen bestaande 'rand' hebben. Het proces wordt soms vergeestelijkt: 'We wachtten gewoon op diegenen die de Heer ons heeft gestuurd'. Dit blijken steeds de vrienden van de bestaande leden te zijn! Netwerk-kerken floreren het beste in een mobiele 'auto-cultuur'. Dat maakt hun 'visvijver' groter. Bekende voorbeelden zijn kerken in het centrum van een grote stad, zoals Holy Trinity Brompton, die vaak grotendeels bestaan uit studenten en jonge professionals. Zo profiteert de Bethel-Baptistenkerk in Drachten er waarschijnlijk ook van dat mensen op het Friese platteland er meestal niet voor terugschrikken om een fors eind te rijden voor allerlei voorzieningen. Dat maakt het achterland van de kerk automatisch groter. In Friesland is dat ook nog eens een achterland, waar nog heel wat 'restgeloof' zit (dit afgezien van de kleine dorpskerken die worden 'leeggezogen' vanuit Drachten). Ook migrantenkerken zijn meestal netwerk-kerken. Verwantschap en vriendschap zijn sterke factoren bij dergelijke groepen (bij elke minderheidsgroep in feite) en juist deze zaken maken een netwerk-kerk sterk.

Een kenmerk van dergelijke kerken is dat zij vaak één centrale activiteit hebben, met een sterke uitstraling. Dat is bijna altijd de zondagse dienst. Die heeft zoveel kwaliteit en

aantrekkingskracht, dat gemeenteleden met een gerust hart hun vrienden mee durven te nemen. Een mooi voorbeeld is de bekende Willow Creek-kerk in South-Barrington (IL), die kan putten uit een enorm en tamelijk homogeen achterland van honderdduizenden mensen, die vaak nog een nominaal christelijk geloof hebben of herinneringen daaraan. Kerken die niet over zo'n achterland beschikken en geen noemenswaardig persoonlijk netwerk hebben, zouden zich daarom nog eens achter de oren moeten krabben of ze zich op Willow Creek moeten richten als hèt kerkmodel.

Ook de Redeemer-kerk in New York is een mooi voorbeeld van een netwerk-kerk, die opereert in een sterk homogene omgeving van jonge, seculiere professionals, die vaak een groot netwerk van collega's en vrienden hebben. Ook hier geldt dat de zondagse eredienst een centrale factor is in de aantrekkingskracht van Redeemer. Deze kerk heeft overigens ook kenmerken die haar meer als 'opstap-kerk' zouden kunnen bestempelen, vandaar dat ik haar hieronder nog eens noem.

Het voordeel van dit type kerk is dat de organisatie heel eenvoudig kan blijven. Men raakt minder snel verstrikt in bureaucratie, wat vaak een belemmering is voor groei. Hoe groot deze kerken ook worden, de organisatie is vaak op een postzegel te tekenen.

De implicaties voor een dergelijke aanpak zijn wel dat (a) de eredienst aan hoge eisen moet voldoen; er moet in de gemeente een groot draagvlak bestaan voor het streven naar kwaliteit; (b) een dergelijke aanpak trekt alleen degenen die tamelijk open staan voor het Evangelie; omdat de samenleving tegenwoordig mobiel is, kunnen deze kerken die mensen echter wel trekken van grote afstanden.

Deze kerken kunnen bijzonder krachtig zijn in evangelisatie, met een enorm groeipotentieel. De meeste nieuwere grote kerken in Nederland zijn netwerk-kerken. Bijvoorbeeld de reeds genoemde baptistengemeente Bethel in Drachten, waar mensen zelfs uit Amsterdam nog heengaan. Sommige kerken die gunstig gesitueerd zijn in de nabijheid van grote, homogene groepen in een situatie van verandering, hebben ook - althans vanuit sociologisch perspectief - de mogelijkheid van snelle groei. Een voorbeeld is de CGK van Hoofddorp, die weliswaar nog niet zo groot is, maar wel snel groeit. Ook de al langer bestaande baptistengemeente De Meerkerk in dezelfde plaats kent snelle groei. Deze kerken kunnen nauwelijks gunstiger staan: middenin een bouwput, waar de grootste nieuwbouwwijken van Nederland worden neergezet. Tienduizenden mensen, veelal blanke gezinnen in de zelfde leeftijdsfase en ongeveer dezelfde sociale klasse, strijken daar neer. Een aantal van hen komen naar de Alphacursussen die de CGK en De Meerkerk beleggen. Natuurlijk moeten we zoiets niet reduceren tot sociologische omstandigheden, maar deze spelen wel een rol. Wanneer we geloven dat de Geest werkt langs de weg van de middelen, mogen we ook Zijn hand zien in de fase van grootschalige verhuizingen naar Vinex-locaties, die Nederland momenteel doormaakt. In de praktijk blijkt dat kerken die hiervoor openstaan en ernst maken met hun missionaire roeping, hier mogelijkheden krijgen aangereikt.

Nadelen zijn er ook. Dergelijke kerken worden soms bekritiseerd (en niet altijd onterecht) als zieltjeswinners, zonder dat zij pogingen doen om de omliggende gemeenschap te dienen. Vaak is juist deze directe omgeving niet altijd bepaald gek op deze kerk. Zij zien alleen op zondag de auto's het parkeerterrein opstromen en weer verlaten. Zij ervaren het niet als 'hun' kerk.

Maar tegenwoordig is ook tot veel netwerk-kerken doorgedrongen dat diaconale actie belangrijk is, hoewel zij ook hier zich vaak niet beperken tot de directe omgeving van de kerk. Willow Creek bijvoorbeeld, is diaconaal actief in Chicago, dat een kleine 100 km verder ligt (in Amerika natuurlijk een afstand van niets). Redeemer in New York is wat dat betreft een iets ander verhaal: van meet af aan heeft daar een sterk diaconaal accent geklonken. Dit heeft ongetwijfeld te maken met de grootstedelijke situatie waarin deze kerk opereert.

Wat betreft het personele accent: deze kerken zullen inzetten op (a) een zeer hoge kwaliteit van preken en algemene presentatie in de diensten; (b) een grote investering in toerusting en training van christenen om hun vrienden te bereiken; het zijn nu eenmaal de gewone kerkleden die de voornaamste evangelisten zijn in een netwerk-kerk. De predikant zal weinig tijd hebben om bezoeken af te leggen, maar niettemin kan de aanwezigheid van grote groepen jonge christenen en zoekers een zware pastorale last opleveren. Omdat slechts weinigen zowel uitstekend kunnen preken als prima pastoraat kunnen bedrijven, zullen dergelijke kerken vaak een goede prediker inhuren en het pastoraat anders organiseren (via kringen of andere werkers). Dat, gecombineerd met het accent op kwaliteit, kan leiden tot een behoorlijk forse staf en dus hoge kosten. Geven is dan ook een belangrijk aspect in deze kerken.

De opstap-kerk

Een variant op de netwerk-kerk is de *opstap*-kerk. Deze kan ook functioneren temidden van een kleinere en minder ontvankelijke groep mensen dan die van de netwerk-kerk. Die groep mensen is vaak ook fragmentarischer en minder homogeen dan die rondom de netwerk-kerk. Dat kan ook te maken hebben met het feit dat de eigen leden een gevarieerd publiek vormen. Dat speelt bijvoorbeeld een rol wanneer een langer bestaande kerk, met een gemeleerd ledenbestand, opereert via de persoonlijke rand die de leden om allerlei redenen wel hebben. Wanneer de gemeente afkomstig is uit verschillende levensfasen en sociale lagen, zal dat ook gelden voor hun vrienden, burens en collega's. Wanneer deze kerk inderdaad al langer bestaat, kan dit ook de oorzaak zijn dat er bijvoorbeeld minder bereidheid is om direct de kerkdiensten aan te passen.

Vaak opereert dit type kerk meer plaatselijk dan de netwerk-kerk. Ook deze kerk maakt gebruik van de persoonlijke rand, maar hier worden mensen niet zozeer uitgenodigd voor kerkdiensten. De drempel daar naartoe is vaak te hoog. In plaats daarvan zijn er tal van sociale activiteiten, die meestal een evangeliserende doelstelling hebben. Bijvoorbeeld open forums, inloopmaaltijden, opvoedcursussen, sportieve activiteiten en dergelijke. Dergelijke kerken opereren in een situatie waarin velen (ook de spreekwoordelijke niet-christelijke echtgenoot) een forse weerzin hebben tegen kerkdiensten, hoe aantrekkelijk ze ook worden vormgegeven. Zulke mensen zullen eerder naar evenementen komen en, vooropgesteld dat ze daar christenen ontmoeten met wie ze in een relatie kunnen komen, zo een eerste stap maken richting de kerk. Waar de netwerk-kerk de kloof met één forse sprong wil overbruggen, doet de opstap-kerk het in kleine stapjes.

De eerdergenoemde Redeemer-kerk in New York heeft duidelijk elementen van de 'opstap-kerk' geïntegreerd in haar aanpak. Hoewel zij kwalitatief hoogstaande erediensten heeft en een buitengewoon begaafde prediker, is de drempel naar de kerkdienst vaak nog te hoog voor de seculiere stedeling. Vandaar dat Redeemer ook maandelijkse open fora belegt, met muziek en een toespraak, maar zonder de kerkelijke setting. Verder zijn ook de kringen een belangrijke factor. Zij vormen de 'zijdeur' van de kerk en hebben voor sommigen een lagere drempel dan de kerkdienst.

Redeemer laat ook zien dat een 'opstap-kerk' duidelijk verschilt van een 'gewone' kerk die ook nog aan evangelisatie doet. Dat misverstand zou misschien kunnen ontstaan door de bovenstaande beschrijving van de opstap-kerk: de kerk blijft zoals zij is en daarnaast of liever 'daarbuiten' doen we nog wat voor niet-kerkelijken. Maar het kenmerk van een opstap-kerk is dat de laagdrempelige activiteiten die zij organiseert ook werkelijk bedoeld zijn als *opstap*. Het is dus een gemeente met dynamiek: er is een pad richting vervolg-activiteiten en groei in het christelijk geloof en de christelijke gemeenschap. 'Binnen' en 'buiten' zijn in de opstap-kerk niet van elkaar losgemaakt, maar een integraal geheel.

De organisatie van de opstap-kerk is ingewikkelder dan die van de netwerk-kerk. Dat brengt beperkingen met zich mee en het gevaar van een overtal aan commissies en structuren. De uitdaging zal hier zijn om het simpel te houden.

Omdat deze kerk vaak plaatselijk opereert, zal er meestal in de praktijk een mengvorm ontstaan met een osmose- of open-deurtype. Het is daarom moeilijk te zeggen wat het voornaamste accent is bij het beroepen van predikanten en het aanstellen van leidinggevendenden. Predikanten zullen hier duizendpoten moeten zijn. Zij moeten hun eigen gemeente hoeden, maar idealiter zullen zij ook aanwezig zijn in de samenleving rondom de kerk. Daarnaast zullen zij ook christenen moeten kunnen inspireren en toerusten om hun vrienden mee te nemen naar allerlei door de kerk georganiseerde activiteiten.

Waarom zijn er niet meer netwerk-kerken?

Veel kerken die zich oriënteren op snelgroeiende megakerken, kijken daarmee dus naar typische netwerk-kerken zoals Willow Creek, Redeemer en de Bethel-baptistenkerk. Dat is begrijpelijk, want naar zo'n groei zullen veel kerken verlangend uitzien. Toch blijkt dit model lang niet overal te werken. Waarom werkt niet iedere kerk met het netwerk van de persoonlijke rand, aangezien het er toch op lijkt dat daarin de meeste groeimogelijkheden zitten? Gaan de Osmose- en Open-deurmodellen er niet al op voorhand van uit dat de gemeenteleden wel geen relaties met de wereld zullen hebben? En riekt een dergelijk model niet sterk naar een domineeskerk? Waarom dus niet allemaal naar de netwerk-kerk?

'Neem je vrienden mee; nodig je collega's uit...'. Waarom werkt het niet altijd om gebruik te maken van de persoonlijke rand? Daarvoor zijn verschillende redenen te noemen:

- de diensten zijn misschien gewoonweg niet aantrekkelijk, of er is in de gemeente te weinig bereidheid die aan te passen;
- de spiritualiteit van de gemeente is niet zo gericht op getalsmatige groei; men houdt meer van stabiliteit en spreekt liever over geestelijke groei;
- er is nauwelijks een persoonlijke rand, omdat de leden zodanig zijn opgeslokt door kerkelijke activiteiten, dat zij geen tijd overhouden om energie in andere relaties dan met kerkmensen te steken;
- de gemeente kent al tientallen jaren een stabiele situatie, waardoor er weinig nieuwelingen binnenkomen; iedereen is al zolang christen, dat hij of zij eigenlijk helemaal geen niet-christenen kent;
- de gemeente bestaat vooral uit ouderen, die op een leeftijd zijn gekomen waarop je meestal geen nieuwe vrienden meer maakt en je werk gaat afbouwen;
- mensen hebben al hun vrienden al eens gevraagd en ze hebben 'nee' gezegd. Wat nu? Hierin speelt ook mee dat mensen die al langer christen zijn vermoedelijk geen vrienden (meer) hebben die nog erg open staan voor het geloof. Als dat zo was, waren ze waarschijnlijk al lang christen geworden!;
- specifieke plaatselijke factoren waardoor de kerk gewoon een slechte naam heeft. Dit is natuurlijk vooral relevant wanneer de persoonlijke rand in de directe omgeving woont.

Sommige missionair bewuste kerkleden zullen wellicht bewust ernaar streven om hun aantal kerkelijke activiteiten omlaag te brengen en bijvoorbeeld lid te worden van een niet-christelijke sportclub. Zo kunnen zij relaties opbouwen met niet-kerkelijke mensen. Dat is lovenswaardig, maar niet voor iedereen weggelegd. In de praktijk blijkt dit als strategie voor de hele gemeente toch moeilijker dan we vaak denken. Al kan het geen kwaad om de kerkelijke agenda eens tegen het licht te houden en onszelf af te vragen: zijn we niet zo druk met het van de straat houden van christenen, dat zij nooit meer toekomen aan contacten met anderen dan kerkmensen?

Zoals gezegd, netwerk-kerken blijken het best te 'werken' in de aanwezigheid van een grote en relatief ontvankelijke persoonlijke rand. De aanwezigheid van zo'n rand kun je het meest verwachten in jonge gemeenten, met een relatief jong publiek, die veel sociale relaties hebben. Ook de aanwezigheid van nieuwe christenen (die als vanzelf nog veel niet-kerkelijke contacten hebben) draagt daar aan bij. Als de persoonlijke rand ontbreekt, of klein is, of niet erg ontvankelijk, is het niet gemakkelijk om als kerk je missionaire strategie te richten op de persoonlijke rand. Dat betekent niet dat een kerk er niet aan mag werken om die rand te vergroten. Zelfs in een osmose-kerk hebben mensen vrienden!

Een paar voorbeelden van netwerk- en opstap-kerken

In het algemeen is het netwerk-model een relatief eenvoudig model. Er bestaan ook genoeg voorbeelden van die de aandacht trekken. Ik ga nu niet zozeer in op bekende voorbeelden, maar wil me meer beperken tot variaties en uitwerkingen van dit model, die ons misschien niet het eerst voor de geest komen, wanneer wij denken aan een netwerk-kerk.

1. *Een kerk met een alternatief programma voor een andere doelgroep:* sommige kleinere kerken besluiten hiertoe. Zij beginnen bijvoorbeeld een extra kerkdienst op zaterdagavond of zondagmiddag, gericht op jongeren of een andere groep waarvoor men zich geroepen weet. Veel van de energie en creativiteit van de gemeente wordt hierin gestoken. Het is *de* centrale activiteit. Dit is een model dat ook vorm kan krijgen binnen een gemeente die als geheel geen grote persoonlijke rand heeft, maar waarbinnen een groep is (bijvoorbeeld jongeren of migranten) met een goed ontwikkeld netwerk
 - Praktisch betekent dit dat de predikant voor een deel beschikbaar is voor de 'eigen' gemeente en voor een ander deel voor de nieuwe groep die zich verzamelt in de andere diensten; hij moet daarvoor wel voelen: het moet passen bij zijn persoonlijkheid en visie.
 - De bestaande gemeente moet er niet tegen zijn en liefst ervoor; zij steunen financieel en stellen bijvoorbeeld het gebouw beschikbaar.
 - De dominee en de medewerkers moeten kunnen werken met twee heel verschillende groepen mensen.
 - Men moet leren leven met de gedachte dat de twee soorten groepen waarschijnlijk nooit één worden. In feite heb je dus gekozen voor het stichten van een nieuwe gemeente. Nu, dat deed Paulus voortdurend, dus op zich is dat niet verkeerd.
2. *Een multiculturele kerk:* dit is niet al te gemakkelijk, anders waren er wel veel meer multiculturele kerken! Vijf mogelijke strategieën:
 - Het gemakkelijkst is het wanneer in de gemeente zelf al een aantal mensen van een andere culturele afkomst zijn geïntegreerd (bijv. via huwelijk). Je kunt dan met elkaar nadenken over en toewerken naar een kerk voor mensen van verschillende rassen.
 - Een oproep aan ouders, vooral wanneer zij leven in een multiculturele omgeving, dat dit de kerk is waar hun kinderen mede worden opgevoed tot het leven in een samenleving met veel kleuren.
 - Neem twee of drie predikanten in dienst van verschillende etnische herkomst.
 - Richt je op een nabijgelegen universiteit of asielzoekerscentrum; leg contacten en stem je diensten mede af op hen; of begin een nieuwe dienst! Het mooiste is natuurlijk wanneer daar al goede contacten bestaan. Pas dan kan de echte netwerk-dynamiek in werking treden. Anders hebben we het meer over een open-deurtype van kerk-zijn
 - Wanneer de kerk in een multicultureel gebied ligt, kun je activiteiten organiseren die bedoeld zijn om relaties te leggen: picnics, uitjes, sport, maaltijden enz.

3. *Profileer je met een eigen identiteit*: vooral wanneer er in de buurt meer kerken zijn die gelijksoortig zijn of van hetzelfde kerkgenootschap, is het belangrijk om je eigenheid te beseffen en naar voren te brengen. Wat onderscheidt jouw gemeente van andere in de omgeving? Waarom zouden CGK'ers die in de buurt gaan wonen, naar onze kerk komen en niet naar een andere kerk in ons dorp of onze stad? Waarom zouden niet-kerkelijken eerder tot onze kerk worden aangetrokken dan tot andere kerken in de omgeving? Jezelf onderscheiden kan op allerlei manieren (ik ga er nu even van uit dat de kerken in de omgeving allemaal bijbelgetrouw zijn, anders ligt daar al het eerste en belangrijkste onderscheid):

- Muziek
- Variatie en vrijheid
- Liturgie
- Bepaalde activiteiten en programma's
- Pastorale aandacht
- Saamhorigheid
- Enz.

Wat zijn de sterke en onderscheidende kanten van je kerk? Wat kan nog verder ontwikkeld worden? Hoe kunnen we die bijzonderheden naar voren brengen, zodat ook gasten ze kennen en kunnen beoordelen? Hierin speelt ook de historie van de kerk een rol: je identiteit.

De celgroep-kerk

Er is theoretisch gesproken nog een vijfde model: de celgroep-kerk. Deze is vooral bekend van overzee. Hier worden mensen niet uitgenodigd voor kerkdiensten of speciale activiteiten, maar zij worden direct binnengesluisd in zich vermenigvuldigende huiskringen. Groei kan zo plaatsvinden via betrekkelijk weinig centrale bemoeienis. Er is geen plafond aan dergelijke groei, althans niet vanuit organisatorisch opzicht. Het gebouw wordt nooit te klein, de predikant raakt niet overbelast. Het potentieel van zo'n model is enorm, zeker bij een grote homogene en ontvankelijke populatie. Een voorbeeld is de Full Gospel Central Church in Seoul, die inmiddels ruim 1 miljoen leden telt. Of het in West-Europa werkt? In zijn zuivere vorm zijn er eigenlijk geen voorbeelden van. Dat neemt niet weg dat celgroep-principes wel worden toegepast, bijvoorbeeld in het Groeigroepenmateriaal van het Evangelisch Werkverband binnen de SoW-kerken.

Om dit model in zijn zuivere vorm in te voeren, moet de kerk radicaal gereorganiseerd worden, om de celgroepen centraal te stellen in haar dagelijks leven. De cel *is* de kerk. De voornaamste nadruk voor leidinggevendenden is vaardigheid in training en toerusting. Men is altijd op zoek naar bekwame kringleiders.

Omdat dit model zo vreemd is aan wat wij doorgaans gewend zijn, zou de leiding van een kerk er hartstochtelijk in moeten geloven, wanneer men eraan wil beginnen. Dat houdt ook in: zelf het goede voorbeeld geven en gaan functioneren als cel.

En wanneer een kerk helemaal geen rand heeft?

Er zijn situaties denkbaar van kerken die werkelijk geen of nauwelijks contacten hebben met de wereld erbuiten. De kerkelijke 'dienstverlening' beperkt zich tot de eigen gemeente en die

gemeente heeft alleen kerkelijke vrienden. Wat moet zo'n kerk, als zij meer missionaire gemeente wil worden?

Allereerst moet ik vaststellen dat het in elk geval geweldig is wanneer zo'n kerk dat verlangen ervaart. Als ik zelf bij zo'n gemeente op bezoek zou gaan, zou ik dat ook zeggen. Maar ik zou me ook afvragen hoe het komt dat men *nu* met die vraag komt, terwijl men blijkbaar nooit eerder heeft geïnvesteerd in contacten met mensen 'daarbuiten'. Hoe komt dat? Zou het ook kunnen dat het verlangen naar missionair gemeente-zijn meer door uiterlijke omstandigheden wordt ingegeven (bijvoorbeeld door krimp, waardoor men benauwd wordt) dan door een werkelijke overgave aan Gods werk in de wereld? Wil men slechts leden erbij (bij voorkeur gemakkelijk inpasbare leden), maar zonder de consequenties daarvan te aanvaarden? Dat zijn vragen die gemeenten zichzelf in zo'n situatie wel moeten durven te stellen. Want het doel van missionair zijn is Gods eer en niet gemeentegroei of bekering (hoewel die daarin zijn besloten). Om missionaire gemeente te worden, is er meestal verandering nodig, zeker in zo'n gemeente. En zo'n verandering kan alleen plaatsvinden, wanneer men werkelijk overtuigd is van de noodzaak daarvan. Veranderen doet namelijk pijn; het is een moeizaam, langdurig proces, waarin men voortdurend wordt aagevochten om op zijn schreden terug te keren. Die aanvechting krijgt alle kans, wanneer de roep naar missionair gemeente-zijn alleen wordt ingegeven door de uiterlijke omstandigheden waarin men verkeert. Slechts vanuit een hartstochtelijke innerlijke overtuiging dat God dit van ons vraagt, houdt men het vol in zo'n proces.

Ik zeg dit niet om bepaalde gemeenten een trap na te geven, want hoewel de omstandigheden van plaats tot plaats verschillen (waardoor de ene gemeente het moeilijker heeft dan de andere), zou het wel eens kunnen dat de gebrekkige bewogenheid met 'buiten' een probleem is dat veel meer gemeenten kenmerkt. Het betaalt zich alleen nog niet zo uit in krimp en neergang, wanneer de omgevingsfactoren nog relatief gunstig zijn. Wanneer er nog heel wat kinderen geboren worden, wanneer er nog grote groepen mensen verhuizen naar onze woonplaats en wanneer er nog heel wat kerken in de buurt zijn waaruit wij overkomsten kunnen begroeten, kan het ledental aardig stabiel blijven en zelfs groeien. Maar wanneer die omstandigheden wegvallen (zoals nu al in het Westen, maar straks ook elders), zal blijken of deze groei gebaseerd is op meer dan 'toevalligheden'. Het zou wel eens zo kunnen zijn dat het dan de kerken in het Westen zijn die de anderen kunnen laten zien wat de weg is waarlangs de Here hen door de crisis heeft geleid. Daar bid ik om.

Maar gesteld dat in zo'n gemeente werkelijk verlangen ontstaat om zich over te geven aan Gods verlangen? Dan is er veel mogelijk. Echter, het zal altijd lang duren en moeilijk zijn. De vertreksituatie is nu eenmaal niet eenvoudig. Een gemeente zal de kosten moeten berekenen, ook letterlijk. Er is veel gebed en bezinning nodig. Daarover zeg ik ook nog iets bij de strategie hieronder. Nu, om de gedachten te bepalen, geef ik hier nog een paar 'worst case'-scenario's voor kerken die alles al hebben geprobeerd en waar niets lijkt te werken. Wellicht zijn ze ook toepasbaar voor gemeenten die in een omgeving opereren waar eigenlijk iedereen christelijk of in elk geval kerkgaand is. Zulke plaatsen zijn er nog in Nederland. Hoe kunnen zij, die geen mogelijkheden meer zien om institutioneel of persoonlijk betrokken te raken op de omgeving, toch in elk geval iets doen met hun missionaire roeping?

1. *De diaconale kerk*: hierover zei ik al het een en ander onder het kopje van de osmose- en open-deurkerk.
2. *Een kerk die vooral gericht is op (wereldwijde) zending*: deze kerk organiseert zendingsteams en zendt ze uit voor 2-3 jaar, naar het buitenland of het binnenland (bijvoorbeeld Amsterdam of Rotterdam). Veel van haar financiën (bijv. 25%) en haar vrijwilligerswerk is hierop gericht. Veel evangelische gemeenten hanteren dit model. Wil

zo'n model werkelijk functioneren, met veel bidden en geven en betrokkenheid bij de werkers in het veld, dan zal er sprake moeten zijn van een sterke Koninkrijksvisie in de betreffende kerk. Afzien van zichzelf en zien op Gods wereldwijde werk is een geestelijke houding die hier beoefend zal moeten worden.

3. *Een kerk die andere kerken helpt (partnerschap)*: een kerk kan zich verplichten om een andere kerk financieel en met menskracht te steunen bij het uitvoeren van haar missionaire taken. Wanneer het verlangen groot is om betrokken te zijn bij Gods werk, maar de mogelijkheden menselijkerwijs gesproken beperkt zijn, dan kan dit een mogelijkheid zijn.

Alliedrie de modellen zijn heel gemakkelijk te hanteren als 'afkoopregeling'. Maar ik ga ervan uit dat een gemeente er oprecht naar verlangt om betrokken te raken bij Gods zendingswerk, wereldwijd en dichtbij. Dan zijn dit misschien modellen waarover nog eens gepraat kan worden. Ze kosten alledrie geld, soms veel geld, maar relatief weinig menskracht (de eerste nog het meest). Dat hangt er natuurlijk ook een beetje van af hoe groots het wordt aangepakt. Het voordeel van het diaconale model is daarbij nog dat dit wel heel goed kan dienen om een institutionele en persoonlijke rand te creëren, waar die nog niet bestaat. Dat voordeel valt weg bij het tweede en derde model.

Wanneer een gemeente niet beschikt over liquide middelen om fors te investeren, zou zij haar bereidheid en verlangen kunnen tonen door op dit punt ferme maatregelen te nemen. Stel dat het kerkgebouw te groot is geworden voor een krimpende gemeente, dan zou het verkocht kunnen worden en het geld 'met de armen gedeeld'. De gemeente kan dan genoeg nemen met het huren van een bescheiden locatie. Ook kan zij het vrijgekomen geld investeren in mensen: een evangelist, een diaconaal werker of anderszins. Of in het werk van een andere gemeente, bijvoorbeeld een gemeentestichtingsproject. De mate van verlangen en bereidheid om zich in te laten schakelen bij Gods werk zou dan goed afgemeten kunnen worden aan de mate waarin men bereid is een geliefd gebouw af te staan.

Strategie

Wat is nu belangrijk voor een kerk die wil nadenken over haar missionaire toekomst? Allereerst moet duidelijk zijn dat er vaak niet veel te plannen valt. We 'modderen voort' en daar is niet altijd wat mis mee. Op papier ziet het er nu eenmaal vaak mooier uit dan in de praktijk. Maar de praktijk is echt en het papier niet.

1. Waar zijn we nu?

Als je een nieuwe stad binnenrijdt en stopt bij de plattegrond, kijk je eerst naar het pijltje 'u bevindt zich hier'. Zo zul je als kerk eerst moeten kijken naar je kracht en je zwakten. Voor dit proces mag een kerk geruime tijd uittrekken. Het moet duidelijk zijn wat het doel ervan is: een meer missionaire gemeente worden. Gedurende dit proces kan er ook gewerkt worden aan het verbreden van draagvlak in de gemeente. Soms is het goed bij dit proces een buitenstaander in te schakelen, met een min of meer 'objectieve' blik.

Daarnaast zijn drie vraagcomplexen belangrijk:

- (a) hoe is de spiritualiteit van de gemeente; is er behoefte aan geestelijke vernieuwing? Waar ligt het hart van de gemeente? Waar draait haar leven omheen? Als dit op laag peil staat, zal dit de hoogste prioriteit moeten krijgen!
- (b) op welke manier komt deze kerk in aanraking met buitenstaanders? Hoe kwamen sommigen van hen tot geloof? Vooral via de institutionele rand of via de persoonlijke rand? Is daar zicht op? Weten we van contacten die mensen hebben 'in de wereld'? En van

de aard en kwaliteit van die contacten? Wonen de gemeenteleden in de buurt of komen zij alleen hun auto neerzetten op zondag? Kortom, opereert deze kerk als een osmose-kerk of als een netwerk-kerk?

- (c) wat is de kracht van de evangelisatie die deze kerk onderneemt, in termen van Aanwezigheid in de samenleving, Verkondiging aan niet-gelovigen en Onderwijs aan belangstellenden? Wanneer er bijvoorbeeld nauwelijks sprake is van een 'rand', zal het accent gelegd moeten worden op *aanwezigheid*: jezelf presenteren in de samenleving en dienstbaar zijn. Wanneer er mensen christen worden, maar vervolgens al snel weer afhaken, zit het met de verkondiging blijkbaar wel goed, maar ontbreekt het aan onderwijs en moet daar een accent komen.

2. Hoe komen we verder?

- (a) *blokkades opruimen*: om meer missionair te worden, zullen de meeste kerken moeten veranderen. En om te veranderen, zal er energie vrij moeten komen, want dat kost nu eenmaal veel inspanning. Aangezien de kerk een organisme is, betekent dat dat alles met alles samenhangt. Een sterker accent op evangelisatie zal dat organisme veranderen. Misschien is er een andere structuur nodig. De kerkenraad zal wellicht op een andere manier moeten vergaderen om tijd vrij te maken. Commissies worden in elkaar geschoven, of nieuwe worden ingesteld. Waarschijnlijk zal het totale aantal activiteiten omlaag gebracht moeten worden, om mensen vrij te maken. Dat heeft te maken met prioriteiten stellen. Niet alles kan even belangrijk zijn. Hier komt ook de vrucht openbaar van de voorafgaande bezinning. Die kan helpen de blik te richten en draagvlak voor dergelijke wijzigingen tot stand te brengen.
- (b) *evangelisatie*: wat zijn de mogelijkheden en keuzen? Een kleine blik in verschillende handboeken leert al dat er enorm veel mogelijkheden zijn. Maar wat past bij ons? Wat past in onze situatie en context? Drie leidvragen kunnen hierbij helpen:
- is er een 'open deur'? Voor de meeste osmose-kerken is dit de belangrijkste stap voorwaarts. Het kan betekenen dat een kerk ervoor kiest om de activiteiten van de predikant voorlopig op één terrein te concentreren, met de betrekkelijke 'verwaarlozing' van andere. Bijvoorbeeld het begeleiden van doopouders. Zie verder mijn stuk 'De open gemeente'.
 - is er een ontvankelijke groep, met wie wij of een groep in onze gemeente contact hebben, zodat wij op basis van een netwerk kunnen gaan opereren? Dit blijft natuurlijk moeilijk en er zijn meer factoren in het spel. De aanwezigheid van een grote groep migranten in de buurt bijvoorbeeld kan erg uitdagend zijn, maar het hoeft niet altijd per se op de weg van onze gemeente te liggen om daar iets mee te doen. Het hangt ook af van interne factoren: hebben wij een begaafde prediker? Beschikken wij over voldoende fondsen? Anderzijds zijn er wellicht ook mogelijkheden om deze groep op andere manieren te betrekken bij de kerk. Als de gemeente bijvoorbeeld bloeiend jeugdwerk heeft en er zijn goede contacten tussen kerkelijke en niet-kerkelijke jongeren, dan kan het jeugdwerk een soort missionaire haven worden voor belangstellenden van buiten.
 - is er voldoende gelegenheid om belangstellenden verder te onderwijzen en in te wijden? Een kerk moet daarover nadenken, vóórdát men begint met evangeliseren! Het risico bestaat anders dat het evangelisatiewerk, geamputeerd als het is, werkt als een vaccin. Er wordt een verzwakte versie van christendom aangeboden, net genoeg om mensen als de eerste belangstelling eenmaal is verflauwd, voorgoed immuun te maken voor elke verkondiging van het Evangelie.

Een keus tussen de hierboven beschreven scenario's zal alleen in zo breed mogelijk overleg en biddend gemaakt kunnen worden. Misschien zijn er ook combinaties denkbaar. Maar bedenk: niet het vele is goed, maar het goede is veel! Praktische overwegingen daarbij zijn uiteraard:

- (a) wat sluit het beste aan bij de gemeente (cultuur, stijl, gaven enz.); zie daarvoor de beschrijving van osmose- en netwerk-kerken, en
- (b) wat sluit het beste aan bij de gaven en instellingen van de mensen die voor nieuw beleid verantwoordelijkheid zullen dragen (o.a. de predikant)?

Tot slot

De vraag is steeds: willen we blijven zoals we zijn of willen we nog iets anders? Of belangrijker: wat wil God met onze kerk in onze plaats? Wat zou onze CGK kunnen betekenen in Gods plan met de wereld en vooral in onze stad of ons dorp? Ik geloof dat de bovenstaande bezinning op 'randen' en typen missionaire kerken daarbij van dienst kan zijn. De Geest wil middelen en praktische wijsheid gebruiken om ons te onderwijzen en verder te brengen.

Literatuur

J. Clarke, *Evangelism that Really Works*, London 1995

C. J. Haak, *Kerkgroei??? Graag! Maar hoe?: Overwegingen bij de z.g. Kerkgroei-beweging*, reader DTEG, z.j.

D. A. McGavran, *Understanding Church Growth*, Grand Rapids 1980-2

L. E. Schaller, *The Small Membership Church*, ...

S. Paas, 'De open gemeente', notitie, 2000

Idem, 'Ons kent ons', *KvhN* 2001